

O‘ZBEKISTON TABIATI, TABIIY BOYLIKLARI VA ULARNI MUHOFAZA QILISHNI O‘RGANISH.

*Buxoro davlat pedagogika instituti
Aniq va tabiiy fanlar fakulteti talabasi
Qalandarova Ozoda.*

Annotatsiya: Mazkur maqolada, O‘zbekiston tabiati, uning tabiiy boyliklari hamda ularni muhofaza qilishning dolzarb masalalariga bag‘ishlangan. O‘zbekiston hududining iqlim xususiyatlari, flora va faunasi, minerallar va suv resurslari haqida batafsil ma’lumot beriladi. Shuningdek, tabiiy resurslarni himoya qilishga oid muhim chora-tadbirlar, muammolar va imkoniyatlar ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston tabiati, tabiiy boyliklar, muhofaza qilish, ekologik muammolar, flora va fauna, suv resurslari, atrof-muhit.

Аннотация: Данная статья посвящена природе Узбекистана, его природным богатствам и современным вопросам их охраны. Подробная информация представлена о климатических особенностях, флоре и фауне, полезных ископаемых и водных ресурсах территории Узбекистана. Также рассмотрены важные меры, проблемы и возможности, связанные с охраной природных ресурсов.

Ключевые слова: природа Узбекистана, природные ресурсы, охрана, экологические проблемы, флора и фауна, водные ресурсы, окружающая среда.

Abstract: This article is devoted to the nature of Uzbekistan, its natural resources and current issues of their protection. Detailed information is provided about the climatic features, flora and fauna, minerals and water resources of the territory of Uzbekistan. Important measures, problems and opportunities related to the protection of natural resources are also considered.

Keywords: nature of Uzbekistan, natural resources, protection, ecological problems, flora and fauna, water resources, environment.

KIRISH

O‘zbekiston tabiati rang-barang va boy resurslarga ega bo‘lib, mamlakatning iqtisodiy va ekologik barqarorligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekiston janubi-g‘arbida Qizilqum cho‘llari, shimoliy-g‘arbida dashtli hududlar, sharqida tog‘ va tog‘ oldi o‘rmonzorlar mavjud bo‘lib, ushbu tabiiy geografik xilma-xillik turli ekotizimlar va yovvoyi hayvonlarga boy. Mamlakatning tabiiy boyliklariga tog‘ konlari, suv resurslari, o‘rmonlar, cho‘llar va qator minerallar kiradi. Ayni paytda tabiiy resurslarning doimiy ishlatilishi, sanoatning rivojlanishi va urbanizatsiya jarayonlari ekologik muvozanatga ta’sir ko‘rsatmoqda, bu esa tabiiy boyliklarni

himoya qilishni zarur qiladi. Ushbu maqolada O‘zbekistonning tabiati, tabiiy boyliklari va ularni saqlab qolish uchun olib borilayotgan muhim chora-tadbirlar ko‘rib chiqiladi.

Tabiiy Boyliklar

O‘zbekiston tabiati o‘zining ko‘p qirraliligi va noyobligi bilan ajralib turadi. Mamlakatda o‘rmonlar kam bo‘lsa-da, dasht va cho‘l hududlari keng tarqalgan. O‘zbekiston tog‘lari turli-tuman foydali qazilmalar, jumladan, oltin, kumush, mis, va uran kabi minerallar bilan boy. Suv resurslari ham iqtisodiy barqarorlik uchun muhim o‘rinda bo‘lib, Amudaryo va Sirdaryo mamlakatning asosiy daryolaridan hisoblanadi. Ushbu daryolar qishloq xo‘jaligi uchun muhim, biroq ularning holati ekologik muammolar tufayli xavf ostida qolmoqda.

Tabiatni Muhofaza Qilish

O‘zbekiston tabiiy boyliklarini muhofaza qilishda bir qator davlat va xalqaro miqyosdagi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Milliy tabiatni muhofaza qilish hududlari, qo‘riqxonalar va biosfera rezervatlarida tabiiy ekotizimlar asrab qolishga harakat qilinadi. Suv resurslarini boshqarish, chiqindilarni kamaytirish, havo ifloslanishini kamaytirish borasida qator loyihalar yo‘lga qo‘yilgan. Shu bilan birga, mamlakatda ekologik ta‘lim va fuqarolarning ekologik ongini oshirish borasida faoliyatlar olib borilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 55-moddasida davlat ekologik siyosatining asoslari bayon etilgan bo‘lib, unda yer, yer osti boyliklari, suv, o‘simlik va hayvonot dunyosi kabi tabiiy zaxiralar umummilliy boylik sifatida himoyalaniishi kerakligi ta‘kidlanadi. Ushbu konstitutsiyaviy qoidalar davlatning ekologik faoliyatidagi muhim tamoyillarni belgilaydi.

Birinchidan, respublika tabiiy resurslari xalq mulki bo‘lib, davlat hokimiyat va boshqaruv organlari ularni qonunda belgilangan vakolatlar doirasida boshqaradi. Ikkinchidan, tabiiy resurslardan foydalanish ekologik normativlarga muvofiq amalga oshirilishi lozim. Uchinchidan, davlat tabiiy resurslarning oqilona foydalanilishi va himoyalaniishini kafolatlaydi, shuningdek, ekologik qonunchilikka rioya etilishini ta‘minlaydi.

Global ekologik inqirozning oldini olish va atrof-muhitni muhofaza qilish masalalariga e‘tiborni oshirish maqsadida, 1992-yil 5-iyunda BMTning Stokgolmda o‘tkazilgan ekologik konferensiyasida 5-iyunni Butunjahon atrof-muhitni muhofaza qilish kuni deb e‘lon qilish qarori qabul qilindi. Shu sanadan beri ushbu kunda ko‘plab ekologik tadbirlar, ko‘rik-tanlovlar va obodonlashtirish aksiyalari o‘tkaziladi.

O‘zbekistonda esa, an‘anaga ko‘ra, Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi BMT Taraqqiyot Dasturi bilan hamkorlikda “Ekologik haftalik” tadbirini o‘tkazadi. Haftalikda uchrashuvlar, “yashil” konsertlar, ko‘rik-tanlovlar, hududlarni tozalash aksiyalari va boshqa turli tadbirlar tashkil etilib, bu orqali

aholining, ayniqsa yoshlarning atrof-muhitni muhofaza qilishga oid bilim va mas'uliyatini oshirishga qaratiladi.

Ushbu chora-tadbirlar havo ifloslanishini kamaytirish, suv havzalari faoliyatini yaxshilash, muhofaza qilinadigan hududlarni kengaytirishga imkon beradi. Atrof-muhitni himoya qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning farmoni bilan Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasiga aylantirildi. Qo'mitaning asosiy vazifalari ekologiya va atrof-muhitni himoya qilish ishlarini muvofiqlashtirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ularni qayta tiklash va resurslarni tejash choralari ishlab chiqish va idoralararo hamkorlikni ta'minlashdan iborat.

O'zbekistonning tabiati va tabiiy boyliklarini muhofaza qilish, qazilma boyliklardan oqilona foydalanish, suv va havoni toza saqlash, tuproq eroziyasini oldini olish, o'simlik va hayvonot dunyosini tabiiy holda saqlash va qayta tiklash, shuningdek, xushmanzara joylarni (masalan, sharsharalar, buloqlar) tabiiy ko'rinishda saqlab qolishni o'z ichiga oladi.

Biroq, inson xo'jalik faoliyati natijasida respublikaning ayrim hududlari, jumladan, Orolbo'yi, Surxon vodiysi, Quyi Zarafshon va Quyi Amudaryoda ekologik holat yomonlashmoqda.

O'zbekiston atmosferasining ifloslanishiga energetika, neft-gaz sanoati, transport, kimyo sanoati, metallurgiya va maishiy-kommunal xo'jalik korxonalari katta hissa qo'shmoqda. Korxonalar chiqarayotgan ifloslantiruvchi moddalarning 1300,1 tonnadan ortig'i transportning hissasiga to'g'ri keladi, Toshkent, Samarqand, Buxoro, Farg'ona va Andijon kabi yirik shaharlar havosining ifloslanishida avtotransportning ulushi 80 foizni tashkil etadi. Olmaliq, Angren, Navoiy, Andijon va Toshkentda esa sanoat korxonalari chiqindilari bilan atmosferaning ifloslanish darajasi yuqori bo'lib, oltinugurt, azot oksidlari va boshqa zararli gazlar havoga tarqalmoqda.

Surxondaryo viloyatining Sariosiyo va Uzun tumanlari Tojikistonning Tursunzoda shahridagi aluminiy zavodidan chiqqan ftor gazlari bilan ifloslanib, bu tumanlarda bolalar o'limining ko'payishi, uzum va mevali daraxtlarning barglarining sarg'ayishi, qoramollar kasallanib, tishlarining to'kilishiga olib kelmoqda. Shuningdek, sanoat korxonalari chiqarayotgan iflos suvlarni zararsizlantirish va tozalash orqali suv resurslarini himoya qilish ham dolzarb masalalardan biridir

O'zbekistonning tuproq qatlamini eroziyadan himoya qilish va uning unumdorligini tiklash uchun sug'orish qoidalariga rioya qilish hamda sug'orishning ilg'or usullaridan foydalanish zarur. Ekologik muhofaza nuqtayi nazaridan ekinlarni ko'proq organik o'g'itlar yordamida parvarishlash va qishloq xo'jaligi zararkunandalariga qarshi biologik usullarni qo'llashga e'tibor qaratish zarur.

Respublikada toza havo va tabiiy go'zal manzaralarning mavjudligi o'simliklar, xususan, o'rmonlar holatiga bog'liq. Mevali va dorivor o'simliklarning yo'q bo'lib ketishi oldini olish maqsadida, dam oluvchilar va sayyohlarga o'simliklarni asrash bo'yicha targ'ibot ishlarini olib borish muhimdir.

Oxirgi yillarda xo'jalik faoliyatlari (masalan, yer haydash, yangi uy-joylar qurish, noto'g'ri ov qilish) natijasida ba'zi hayvonlar soni va turi kamayib ketmoqda. Masalan, oqquyruq, jayron, xongul, arxar kabi hayvonlar soni kamaygan, Turon yo'lbarisi esa butunlay yo'q bo'lib ketgan.

O'zbekiston hududida tabiatning noyob burchaklarini saqlash, ya'ni noyob o'simlik va hayvonlarni asrab qolish uchun ikki jildli «O'zbekiston Qizil kitobi» nashr etilgan bo'lib, unda nodir o'simliklar va hayvonlar ro'yxati keltirilgan.

Tabiatni muhofaza qilishda qo'riqxonalar, milliy bog'lar va buyurtmaxonalar muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston hududida 2016-yil holatiga ko'ra, 8 ta davlat qo'riqxonasi, 3 ta milliy bog', 12 ta buyurtmaxona, 1 ta biosfera rezervati va 3 ta parvarishxona mavjud.

XULOSA

Barcha ko'rsatilganlarni xulosalaylik, Mazkur maqola tahlil natijalariga asosan, O'zbekiston tabiati va tabiiy boyliklari mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Biroq ularning ortiqcha ishlatilishi, iqlim o'zgarishi va boshqa ekologik xavflar ularni himoya qilishni talab qiladi. Tabiiy resurslarni saqlab qolish uchun davlat miqyosida qator chora-tadbirlar olib borilayotgan bo'lsa-da, har bir fuqaro ham atrof-muhitni asrab-avaylashda faol ishtirok etishi lozim. Shu orqali O'zbekistonning tabiiy boyliklarini kelajak avlodlar uchun saqlab qolish imkoniyati oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nazarov, S. (2018). O'zbekiston tabiati va uning ekologik holati. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
2. Karimov, R. va Mahmudov, A. (2020). Ekologik muammolar va ularning yechimlari. Toshkent: Ekologiya va atrof-muhit nashriyoti.
3. Abdullayev, Y. (2019). O'zbekistonning tabiiy resurslari va ularni saqlash chora-tadbirlari. Qo'qon: Atrof-muhitni himoya qilish jamiyati.